

حقوق کیفری بین المللی

تألیف

دکتر محمد جواد شریعت باقری

نشر جنگل

۱۳۸۴

شریعت باقری، محمدجواد
حقوق کیفری بین‌المللی / تألیف محمدجواد شریعت باقری. -- تهران: جنگل،
۱۳۸۴.

۳۰۴ ص.

ISBN: 964-8917-04-3

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه: ص. ۲۹۹-۳۰۴. همچنین به صورت زیرنویس.

۱. حقوق بین‌الملل. ۲. دیوان کیفری بین‌المللی. ۳. حقوق جزا. ۴. جرایم

بین‌المللی. الف. عنوان.

۳۴۱

ش ۲ ف / ۱۲۹۶ KZ

۸۴-۱۵۳۲۸ م

کتابخانه ملی ایران

□ نام کتاب: حقوق کیفری بین‌المللی

□ تألیف: دکتر محمدجواد شریعت باقری

□ ناشر: انتشارات جنگل

□ قطع و شمارگان: وزیری، ۲۰۰۰ نسخه

□ نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۸۳

□ حروفچینی و صفحه‌آرایی: لیلی ایمانی

□ لیتوگرافی: و اصف

□ چاپ و صحافی: خانه چاپ

□ قیمت: ۲۵۰۰۰ ریال

□ شابک: ۳-۳-۸۹۱۷-۹۶۳

تلفن: ۶۳۸۲۸۳۰ - ۶۳۹۵۲۲۵

«حق چاپ برای ناشر محفوظ است.»

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
پیشگفتار.....	۱۳
مقاله اول: نگاهی به اساسنامه دیوان کیفری بین المللی	
مقدمه.....	۱۷
بخش اول: مشخصات و ماهیت اساسنامه	
الف- مشخصات اساسنامه.....	۱۹
ب- ماهیت اساسنامه.....	۲۰
بخش دوم: مسائل کلان اساسنامه دیوان کیفری بین المللی	
گفتار اول: مسائل مربوط به صلاحیت دیوان.....	۲۳
قسمت اول: تکمیلی بودن صلاحیت دیوان کیفری بین المللی نسبت به محاکم ملی.....	۲۵
قسمت دوم: صلاحیت های دیوان کیفری بین المللی.....	۲۷
قسمت سوم: چه دولت یا دولت هایی می بایست صلاحیت دیوان را پذیرفته باشند؟.....	۲۹
قسمت چهارم: صلاحیت دیوان نسبت به مقامات کشورها.....	۳۲
گفتار دوم: رابطه دیوان کیفری بین المللی با شورای امنیت سازمان ملل متحد.....	۳۳
گفتار سوم: تشکیلات دیوان.....	۳۴
گفتار چهارم: همکاری های بین المللی با دیوان.....	۳۶
گفتار پنجم: هزینه های دیوان.....	۳۸

بخش سوم: مواضع هیأت نمایندگی ایران در کنفرانس رم

- الف - استقلال دیوان نسبت به شورای امنیت سازمان ملل متحد ۳۹
- ب - نفی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی ۴۱
- ج - عدم تأثیر مجازات‌ها بر قوانین ملی ۴۲
- د - جرائم علیه بشریت ۴۳

بخش چهارم: تصویب یا عدم تصویب؟ ۴۵

مقاله دوم: صلاحیت تکمیلی دیوان کیفری بین‌المللی

- مقدمه ۴۹

بخش اول: تعارض دادگاه‌ها در حقوق بین‌الملل ۵۳

بخش دوم: پیدایش اصل تکمیلی بودن صلاحیت دادگاه کیفری بین‌المللی ۶۱

بخش سوم: مفهوم اصلی تکمیلی و شرایط اعمال صلاحیت تکمیلی دیوان ۶۷

گفتار اول: مفهوم اصل تکمیلی ۶۷

گفتار دوم: شرایط اعمال صلاحیت تکمیلی دیوان ۷۱

فصل اول: معنای «موضوع» ۷۱

فصل دوم: دولت صلاحیت‌دار ۷۳

فصل سوم: دولت غیر مایل یا غیر قادر به رسیدگی ۷۵

قسمت اول: مرجع صلاحیت‌دار برای اخذ تصمیم در مورد ۷۵

الف - اعتراض دولت صلاحیت‌دار به تصمیم دیوان در مورد ۷۶

ب - زمان ایراد عدم صلاحیت ۷۶

قسمت دوم: معنای غیر مایل یا غیر قادر ۷۶

گفتار چهارم: تقدم رسیدگی دولت صلاحیت‌دار در جرم تجاوز ۷۸

مقاله سوم: صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی: اختلاف‌نظرها در مورد پیش‌شرط‌های

اعمال صلاحیت دیوان

۸۱	
۸۲	کلید واژه‌ها
۸۲	مقدمه
۸۵	۱- صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی
۱۰۳	۲- آیا معاهده رم واقعاً تعهداتی برای دولت‌های غیرعضو ایجاد نموده است؟
۱۰۸	۳- رد اصل صلاحیت جهانی در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی و ...
۱۱۲	۴- نتیجه

مقاله چهارم: اعمال صلاحیت جهانی در رابطه با جرائم سنگین حقوق بشری

۱۱۵	پیشگفتار
۱۱۷	۱- مقدمه
۱۲۰	۲- صلاحیت جهانی چیست؟
۱۲۱	۳- منطق اعمال صلاحیت جهانی
۱۲۳	۴- جرائم حقوق بشری که در حوزه صلاحیت جهانی قرار می‌گیرند
۱۳۰	۵- رابطه صلاحیت جهانی با دادگاه‌های کیفری بین‌المللی
۱۳۱	۶- موانع اعمال صلاحیت جهانی
۱۴۷	۷- جلوگیری از سوء استفاده از صلاحیت جهانی
۱۴۸	۸- ملاحظات پایانی و جمع‌بندی
۱۵۱	پیوست: موارد اعمال صلاحیت جهانی

۱۵۱	استرالیا
۱۵۱	اتریش
۱۵۲	بلژیک
۱۵۳	کانادا
۱۵۳	دانمارک
۱۵۴	فرانسه
۱۵۴	آلمان

۱۵۶		مکزیک
۱۵۶		هلند
۱۵۷		سنگال
۱۵۷		اسپانیا
۱۵۸		سوئیس
۱۵۸		انگلستان
۱۵۹		ایالات متحده

مقاله پنجم: رای دیوان بین‌المللی دادگستری در مورد دستور دستگیری وزیر امور خارجه

کنگو از سوی مقامات قضایی بلژیک

۱۶۱		مقدمه
۱۶۲		۱- رای مورخ ۱۴ فوریه ۲۰۰۲
۱۶۳		۲- مصونیت و تعرض ناپذیری کیفری
۱۶۴		۳- سایر مصونیت‌ها
۱۶۵		۴- اعمال مربوط به حاکمیت
۱۶۶		۵- مصونیت و رهایی از مجازات
۱۶۷		۶- صلاحیت (جهانی)
۱۷۰		۷- سایر مسائل حقوق بین‌الملل

مقاله ششم: کنوانسیون‌های بین‌المللی منطقه‌ای مقابله با تروریسم

۱۷۳		مقدمه
۱۷۷		فصل اول: مفهوم تروریسم
۱۷۸		تعریف تروریسم
۱۸۳		فصل دوم: استرداد مجرمین
۱۸۶		حق شرط در کنوانسیون‌های بین‌المللی
۱۸۷		فصل سوم: سایر همکاری‌های قضایی

مقاله هفتم: اجلاس دیپلماتیک سازمان ملل به منظور تأسیس دیوان کیفری بین‌المللی ۱۹۳

۱۹۳	مقدمه
۱۹۳	برنامه کلی
۱۹۵	اعلام مواضع دولت‌ها
۱۹۹	گفتار اول: تأسیس دیوان
۲۰۰	گفتار دوم: صلاحیت و حقوق قابل اجرا
۲۰۱	تجاوز
۲۰۲	جرایم علیه بشریت
۲۰۳	جرایم جنگی
۲۰۵	اختیارات دادستان
۲۰۶	نقش شورای امنیت سازمان ملل متحد
۲۰۷	صلاحیت دو مرحله‌ای دیوان
۲۰۷	حقوق قابل اجرا
۲۰۹	گفتار سوم: اصول عمومی حقوق کیفری
۲۱۰	مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی
۲۱۲	سن مسئولیت کیفری
۲۱۲	مرور زمان
۲۱۳	اشتباه در موضوع و اشتباه در حکم
۲۱۴	مسئولیت کیفری فرماندهان نظامی و مقامات غیرنظامی
۲۱۴	گفتار چهارم: تشکیلات و اداره دیوان
۲۱۴	مواد ناظر بر ترکیب دادگاه و شرایط قضات
۲۲۰	سایر مواد مربوط به فصل ۴
۲۲۵	گفتار پنجم: مجازات‌ها
۲۲۷	گفتار ششم: همکاری بین‌المللی و معاضدت قضایی
۲۲۸	رد درخواست استرداد توسط دولت‌های عضو
۲۲۹	الزام یا عدم الزام دیوان به همکاری با دولت‌های عضو
۲۳۰	قاعده اختصاصی بودن (= اختصاصیت)

۲۳۱	گفتار هفتم: اجرای احکام دیوان.....
۲۳۲	نظارت بر اجرای حکم دیوان.....
۲۳۳	مکاتبات بین زندانی و دیوان.....
۲۳۴	اعمال قاعده اختصاصیت در مورد محکوم علیه زندانی.....
۲۳۵	عفو، آزادی مشروط و تخفیف مجازات.....
۲۳۵	فرار محکوم علیه زندانی از زندان.....

۲۳۶ مقاله هشتم: اجلاس اول کمیسیون مقدماتی ناسیس دیوان کیفری بین المللی

۲۳۷	مقدمه.....
۲۳۹	بخش اول: گشایش اجلاس.....
۲۴۱	بخش دوم: موضوع اجلاس.....
۲۴۱	الف- متون مورد بحث.....
۲۴۲	ب- ضرورت تدوین متون فوق الذکر.....
۲۴۵	بخش سوم: گزارش مذاکرات مربوط به تدوین عناصر تشکیل دهنده جرائم.....
۲۴۷	قسمت اول: سه طرح اصلی.....
۲۴۷	الف- طرح ایالات متحده آمریکا.....
۲۴۸	ب- طرح اسپانیا.....
۲۴۹	ج- طرح مشترک سوئیس و مجارستان.....
۲۴۹	قسمت دوم: مذاکرات.....
۲۴۹	الف- مذاکرات جلسات رسمی.....
۲۵۶	ب- مذاکرات جلسات غیررسمی.....
۲۵۹	بخش چهارم: خلاصه و نتیجه.....

۲۶۱ مقاله نهم: اجلاس دوم کمیسیون مقدماتی ناسیس دیوان کیفری بین المللی

۲۶۱	مقدمه.....
۲۶۳	بخش اول: موضوعات عمومی اجلاس دوم.....
۲۶۷	بخش دوم: عناصر تشکیل دهنده جرائم.....

۲۶۸	تقسیم‌بندی موضوعی مذاکرات مربوط به عناصر جرائم جنگی
۲۶۹	طرح‌ها و پیشنهادات مکتوب
۲۷۰	مقررات مربوط به (جرائم جنگی از طریق نقض) حقوق بشر دوستانه

۲۷۱	طرح آمریکا
۲۷۲	ماده ۱-۱-ج ۲-۸ قتل
۲۷۳	تفسیر
۲۷۳	ماده ۲-۱-ج ۲-۸ شکنجه
۲۷۴	تفسیر

۲۷۴	طرح مشترک سوئیس، مجارستان و کاستاریکا
۲۷۴	عناصر عمومی و مشترک در مورد جرائم مذکور در بند ج-۲ از ماده ۸ اساسنامه
۲۷۵	ماده ۱-ج ۲-۸: خشونت بر ضد جسم و جان، بویژه قتل از هر نوع، قطع عضو،
۲۷۷	روند مذاکرات و توافق‌های نهایی
۲۷۸	۱- ماده الف-۲-۸
۲۸۱	۲- ماده ج-۲-۸
۲۸۵	۳- ماده ۲۲-ب-۲-۸
۲۸۸	۴- ماده ۲۶ و ۱۶ تا ۱۳-ب-۲-۸
۲۹۰	۵- ماده ۲۱ و ۱۰-ب-۲-۸
۲۹۱	۶- ۳ تا ۱-ب-۲-۸
۲۹۳	۷- ماده ۱۲ و ۱۱ و ۷ و ۶-ب-۲-۸
۲۹۷	خلاصه و نتیجه

۲۹۹	منابع و مأخذ
-----	--------------

اصطلاح "حقوق کیفری بین‌المللی" اکنون برای نمایاندن مقررات حاکم بر دادرسی‌های مراجع کیفری بین‌المللی شهرت عام یافته است. در عین حال، برخی کماکان بر این باورند که حقوق حاکم بر دادرسی‌های مراجع بین‌المللی بیشتر با اصطلاح "حقوق بین‌الملل کیفری" سازگار است و "حقوق کیفری بین‌المللی" باید به آن بخش از حقوق کیفری داخلی گفته شود که واجد "عنصر خارجی" است. چنین تمایزی اگرچه دقیق‌تر و منطقی‌تر می‌نمایاند، اما در عمل چندان مورد متابعت قرار نگرفته است. ملاحظه و مطالعه آثار حقوقدانان فرانسوی^۱ نیز نشان می‌دهد که غالباً تمیز و تفاوتی بین "حقوق کیفری بین‌المللی" و "حقوق بین‌الملل کیفری" نگذاشته‌اند و مقولات چندگانه حقوق کیفری در سطح بین‌المللی را تحت عنوان "حقوق کیفری بین‌المللی" مورد مطالعه قرار داده‌اند. بنابراین، حقوق کیفری بین‌المللی شامل هر سه مبحث زیر است: ۱- مقررات حاکم بر دادرسی‌های مراجع بین‌المللی مثلاً دیوان کیفری بین‌المللی، دادگاه بین‌المللی ویژه یوگسلاوی و دادگاه بین‌المللی ویژه رواندا ۲- اجرای فرامرزی قوانین کیفری در مواردی که مجاز است ۳- حقوق کیفری داخلی در مواجهه با جرائم مهم بین‌المللی. در هر سه مورد سخن از "حقوق کیفری بین‌المللی" است. اما چرا؟ چند سابقه تاریخی می‌تواند این رویکرد را توضیح دهد: اولاً به طور سنتی به آن بخش از حقوق "خصوصی" داخلی که واجد عنصر فرامرزی است "حقوق بین‌الملل خصوصی" گفته‌اند و نه "حقوق خصوصی بین‌المللی". بدین قیاس، آن بخش از حقوق کیفری داخلی که واجد عنصر خارجی است می‌تواند "حقوق بین‌الملل کیفری" نامیده شود و اگر چنین باشد، آن بخش از حقوق کیفری که مستقل از نظام‌های داخلی در سطح بین‌المللی اجرا

۱- توجه به آثار حقوقدانان فرانسوی از جمله بدین دلیل است که ترتیب استعمال صفت و موصوف در زبان فرانسه شبیه به زبان فارسی است؛ در حالی که در زبان انگلیسی، وضع به گونه دیگری است.

می‌شود باید "حقوق کیفری بین‌المللی" نامیده شود. دوم این‌که حقوق کیفری نظام بین‌المللی چیزی جدای از نظام‌های داخلی نبوده است. در واقع، جامعه دولت‌ها توافق نموده‌اند که دزدان دریایی یا مرتکبان نسل‌کشی را در هر جا بیابند محاکمه نمایند و این چیزی جز حقوق کیفری بین‌المللی نیست. سوم این‌که تاکنون، نظامی مستقل از دادرسی‌های کیفری داخلی کشورها به عرصه وجود پا ننهاده است و دیوان کیفری بین‌المللی جدید التأسیس نیز دارای صلاحیت تکمیلی^۱ است، بدین معنا که صلاحیت دیوان موکول به مواردی است که محاکم داخلی نخواهند یا نتوانند به جرائم مذکور در اساسنامه رسیدگی نمایند، که این نیز تأکیدی بر اجرای حقوق کیفری برای مهم‌ترین جرائم بین‌المللی در سطح جهان است و این چیزی جز حقوق کیفری بین‌المللی نیست. بنابراین اساساً چیزی به نام "حقوق بین‌الملل کیفری" که متضمن قواعد کاملاً جداگانه‌ای باشد وجود ندارد.

در شرایط فعلی و به ویژه پس از تأسیس دیوان کیفری بین‌المللی، این بیان البته قدری مبالغه‌آمیز است. اما به هر حال، حق این است که غالب نویسندگان حقوقی دو اصطلاح فوق‌الذکر را معمولاً به یک معنا به کار برده‌اند و موضوعات مذکور را در ذیل عنوان "حقوق کیفری بین‌المللی" مطالعه نموده‌اند.

کتاب حاضر، شامل مجموعه مقالاتی است که اکنون در حوزه حقوق کیفری بین‌المللی محل بحث و محط نظرند. بجز سه مقاله پایانی این مجموعه که مربوط به مباحث اجلاس رُم برای تأسیس دیوان کیفری بین‌المللی و کمیسیون‌های تأسیس دیوان است که برای اولین بار منتشر می‌شوند، سایر مقالات در طی سال‌های اخیر در مواضع پراکنده به چاپ رسیده بود اما اینک با تجدیدنظر و بازنگری اساسی به خوانندگان و پژوهشگران گرامی تقدیم می‌شود. در عین حال، کتاب به هیچ روی در پی آن نیست که به همه پرسش‌های حوزه حقوق کیفری بین‌المللی - در معنای عامی که مذکور شد - پاسخ دهد. اما تلاش شده است آنچه از مسائل رشته مزبور در این مجموعه مورد کاوش قرار گیرد به اتقان و استحکام آراسته باشد.

سه مقاله از مقالات کتاب به مسائل مربوط به دیوان جدید التأسیس کیفری بین‌المللی اختصاص دارد. ابتدا در مقاله اول، کلیاتی در مورد اساسنامه دیوان مطرح گردیده و در

پی آن - در مقالات دوم و سوم - از صلاحیت تکمیلی دیوان و پیش شرط‌های اعمال صلاحیت، به تفصیل سخن به میان آمده است. مقاله چهارم، به کندوکاو در خصوص اعمال صلاحیت جهانی از سوی دادگاه‌های داخلی کشورها در مورد جرائم سنگین حقوق بشری اختصاص دارد. صلاحیت جهانی به این معنا مربوط به حقوق کیفری داخلی کشورهاست که در سطح بین‌المللی اعمال می‌شود و بنابراین به حقوق کیفری بین‌المللی - در معنای عامی که قبلاً یادآور شدیم - مربوط است. صلاحیت جهانی البته از سوی محاکم بین‌المللی نیز می‌تواند قابل اجرا باشد. بدین معنا که مرجع کیفری بین‌المللی صلاحیت خود را نه فقط در مورد کشورهای عضو (و یا در صورت رضایت کشور متبوع متهم یا محل وقوع جرم) بلکه قطع نظر از همه این عوامل در پهنه گیتی اعمال نماید. چنین صلاحیتی البته در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی - به رغم تمایل برخی کشورها - مذکور نیفتاده است.

مقاله پنجم مربوط به رأی دیوان بین‌المللی دادگستری در مورد دستور دستگیری وزیر امور خارجه کنگو از سوی مقامات قضایی بلژیک است. یک بازپرس بلژیکی در اجرای قاعده صلاحیت جهانی - که در قانون بلژیک پیش‌بینی شده است - دستور دستگیری وزیر مذکور را صادر کرده بود. دولت کنگو به دیوان بین‌المللی دادگستری شکایت برد و دیوان در رأی خود پرسش‌های مختلفی از مسائل حقوق کیفری بین‌المللی را پاسخ گفته است. بلژیک بعدها قانون مربوط به صلاحیت جهانی را اصلاح کرد و اعمال صلاحیت جهانی را به مواردی موقوف نمود که موضع ارتباطی با کشور بلژیک داشته باشد.

مقاله ششم مربوط به کنوانسیون‌های بین‌المللی راجع به تروریسم است. در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، علیرغم اصرار پاره‌ای از کشورها، صلاحیت دیوان برای رسیدگی به جرائم تروریستی مورد توافق قرار نگرفت و نهایتاً در قطعنامه پایانی اظهار امیدواری شد که در کنفرانس بازنگری، موضوعاتی از قبیل تروریسم در حوزه صلاحیت دیوان قرار گیرند.

پایان بخش این مجموعه، مقاله هفتم، محصول یادداشت‌های نگارنده از اجلاس دیپلماتیک رم است که منجر به نهایی شدن اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی گردید. این یادداشت‌ها - که برای اولین بار منتشر می‌شوند - قطعاً همه آن چیزهایی را که در اجلاس گذشت دربر ندارند اما مهم‌ترین مباحث مطروحه پیرامون اساسنامه و به ویژه

عمده مواضع اعلام شده از سوی هیأت نمایندگی ج.ا.ا را ثبت و ضبط کرده است. متعاقب آن، مقاله‌های هشتم و نهم پیرامون مذاکرات اجلاس اول و دوم کمیسیون مقدماتی تأسیس دیوان کیفری بین‌المللی که در نیویورک برگزار گردید، خواننده جستجوگر را به ملاحظه مباحثی که برای تدوین متون "عناصر جرائم" و "آیین دادرسی" انجام شده است دعوت می‌نماید. و قطعاً پژوهشگران و دانشجویانی را که برای کاوش در مورد دیوان کیفری بین‌المللی به تحقیقات بیشتر نیازمندند کمک خواهد کرد.

با امید به این که کتاب حاضر در ارتقای دانش حقوقدانان ارجمند در حوزه حقوق کیفری بین‌المللی سهمی داشته باشد، پیشاپیش از تذکرات و ارشادات صاحب‌نظران و اساتیدی که نقص و کاستی‌های مجموعه حاضر را به نگارنده یادآور خواهند شد، سپاس و تشکر فراوان دارم.

همچنین وظیفه خود می‌دانم که از جناب آقای مجتبی سجاد، مدیر محترم انتشارات جنگل و جناب آقای عباس حسین آبادی که سعی و تلاش وافری برای تشویق این جانب به انتشار مجموعه حاضر مبذول نمودند، و نیز از سرکار خانم لیلی ایمانی که با دقت فوق‌العاده کار تایپ این مجموعه را انجام داده‌اند از صمیم قلب تشکر و قدردانی نمایم و توفیق روزافزون این عزیزان را از ولی التوفیق مسألت دارم.

محمدجواد شریعت باقری

تیر ماه ۱۳۸۴